

Я.І. Бедрій

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНИ

Короткий словник-довідник

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 351.862.2 (035)
ББК 26.22я2
Б 38

Бедрій Я.І.

Б-38 Цивільний захист України : короткий словник-довідник / Я.І. Бедрій. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2014. — 112 с.

ISBN 978-966-10-3350-3

Словник-довідник достатньо повно і в доступній формі розкриває зміст найбільш уживаних термінів і понять, пов'язаних із цивільним захистом людини.

Для викладачів та студентів вищих навчальних закладів та інших навчальних установ гуманітарно-правового характеру, а також фахівців екологічного напрямку.

УДК 351.862.2 (035)
ББК 26.22я2

*Охороняється законом про авторське право.
Жодну частину цього видання не може бути відтворено
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-3350-3

© Бедрій Я.І., 2013
© Навчальна книга — Богдан, 2014

А

Абразія — процес механічного руйнування хвилями та течіями берегів океанів, морів, озер, водоймищ. В Україні абразійний процес найпоширеніший на Чорноморському узбережжі.

Аварія дослівно означає раптовий вихід із ладу машини, судна чи літака, нерідко у переносному значенні асоціюється з нещасним випадком. У сучасному розумінні поняття «аварія» — пошкодження, вихід із ладу будь-якого механізму, технологічної лінії, руйнування будинків, мостів, транспортних магістралей та вихід із ладу виробництв. Джерелом аварії можуть бути транспортні засоби, заводи, відсталі технології, застаріле обладнання гідроелектростанцій, АЕС.

Аварія гідродинамічна переважно виникає внаслідок аварій на гідротехнічних спорудах при їхньому руйнуванні/прориві. За останні 60...70 років відбулося понад тисячу аварій великих гідротехнічних споруд. Причини їх різні, але найчастіше аварії стаються через руйнування підвалин, перевищення розрахункової максимальної скидної витрати, тобто внаслідок переливу води через греблю.

Аварія загальна — аварія, хімічні наслідки якої розповсюджуються за межі виробничого майданчика підприємства та його санітарно-захисної зони з перевищенням порогових токсодоз.

Аварія локальна — аварія, хімічні наслідки якої обмежуються спорудою (агрегатом, установкою) підприємства, призводять до зараження в цій споруді повітря й устаткування і створюють загрозу ураження працюючого в ньому виробничого персоналу. Ліквідація наслідків локальної аварії здійснюється силами та засобами підприємства, на якому відбулася аварія.

Аварія на електроенергетичних системах переважно призводить до надзвичайної ситуації через вторинні наслідки та за умови накладання на них надзвичайних умов.

Аварія на комунальних системах життєзабезпечення зазвичай відбувається у містах, де велике скупчення людей, на промислових підприємствах, порушують усталений ритм життя. Тому будь-яка подібна аварія може викликати масовий психоз серед населення з важкими наслідками.

Аварія на промислових очисних спорудах зумовлена не лише різким негативним впливом на обслуговуючий персонал і населені пункти, а й великим залповим викидом отруйних, токсичних і просто шкідливих у великих кількостях речовин в навколишнє середовище, що зумовлює виділення їх в окремий вид аварій.

Аварія місцева — аварія, хімічні наслідки якої обмежуються виробничим майданчиком підприємства або його санітарно-захисною зоною та створюють загрозу ураження виробничого персоналу всього підприємства.

Аварія транспортна — та, що сталася на різних видах транспорту (повітряному, морському, річковому, залізничному, автомобільному, трубогінному).

Автоінтоксикація — отруєння організму шкідливими речовинами, що утворюються в ньому за нормальної життєдіяльності або при захворюваннях.

Адамсит — кристалічна отруйна речовина світло-жовтого кольору, без запаху. У воді практично не розчиняється, при нагріванні розчиняється в органічних розчинах; добре розчиняється в ацетоні. Основний бойовий стан — аерозоль/дим. При проникненні в організм викликає сильне подразнення носоглотки, біль у грудях, блювання.

Алкалоїди — складні органічні азотовмісні сполуки лужної реакції переважно рослинного походження, також є продуктом життєдіяльності грибів і деяких нижчих тварин (молюски, жаби). Майже всі алкалоїди мають високу біологічну активність, що зумовлено їхньою захисною функцією в рослинах. Це — нелеткі, гіркі на смак речовини, фізіологічно та фармакологічно дуже активні, часом отруйні або діють як наркотики. До них належать ще схожі за будовою сполуки, що не мають лужних властивостей, наприклад, кофеїн (кава, чай), теобромін (чай), ефедрин. При реакції з кислотами утворюють солі. Більшість алкалоїдів у чистому вигляді — кристали, а деякі — рідини.

Алкоголь — органічна хімічна сполука, що характеризується наявністю в молекулі однієї та більше аліфатичних груп ОН. При взаємодії з кислотами утворює складні ефіри. Спирти здебільшого застосовуються як розчинники смол, лаків та у

які використовуються для доставляння хімічних боєприпасів до цілі.

Хламідіоз — поширене інфекційне захворювання, яке належить до сексуально-трансмісивних хвороб. Часто спостерігається у чоловіків (негонорейний уретрит, епідидиміт, орхіепідидиміт, проктит тощо), жінок (кольпіт, цервіцит, ерозії, уретрит, сальпінгіт тощо) і навіть у новонароджених (зараження відбувається під час пологів). Хламідіоз зараз є одним з найпоширеніших захворювань, що передаються статевим шляхом. Найчастіше уражаються органи сечостатевої системи, рідше — очі та суглоби.

Хлор — їдкий газ. У природі він перебуває у складі мінералів хлоропатиту; рослини вбирають хлор за допомогою коріння та листя. Нестача хлору призводить до хлорозу — сповільнення росту рослин, зниження врожаю плодів і насіння. Листя має зеленкувато-голубе забарвлення. Внаслідок хлорозу рослина може всохнути. Хлор — складовий антибіотиків; позитивно впливає на транспірацію в посушливий період вегетації, поліпшує азотне живлення рослин. У тварин він є складником крові, сприяє травленню, стає бактероцидом для окремих патогенних мікроорганізмів.

Хлорацетофенон — отруйна речовина сльозогінної дії. Це — кристалічний білий порошок зі запахом черемхи, практично не розчиняється у воді, добре розчиняється у дихлоретані, хлороформі, хлорнокрилі та іприті. В літніх умовах максимальна концентрація його випарів становить $0,2 \text{ г/см}^3$. При концентрації випарів $2 \dots 105 \text{ г/см}^3$ його можна виявити за запахом.

Хлорціан — загальноотруйна речовина. Хлорціан при температурі понад $13 \text{ }^\circ\text{C}$ — газ, при температурі нижче, ніж $13 \text{ }^\circ\text{C}$ — рідина. Розчиняється у воді, в органічних розчинах. Повільно взаємодіє з водою. Добре сорбується пористими матеріалами. Основний бойовий стан — газ. Хлорціан — швидкодіюча отруйна речовина. При дії на очі та органи дихання його уражаючі здатності виявляються відразу, без прихованого періоду. При концентраціях $2 \dots 106 \text{ г/м}^3$ спостерігається подразнення очей; більші концентрації викликають загальне отруєння — з'являється запаморочення, блювання, відчуття страху, настає втрата свідомості, починаються судоми, параліч.

Ц

Цивільний захист — система соціально утворених державою органів управління, сил і засобів для організації та здійснення заходів щодо забезпечення безпеки населення в разі виникнення надзвичайної ситуації техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Циклон — колова система вітрів, які рухаються під певним кутом до центра вихра проти годинникової стрілки.

Циклон тропічний — вітер зі швидкістю 50 м/с, який на кожен квадратний метр площі тисне зі силою 200 кг.

Цинк — рослини вбирають його у формі йонів або хелатів цинку. Залежно від стану ґрунту цинк засвоюється більше або менше. Так, кислі ґрунти краще забезпечують вбирання цинку; особливо азотні добрива. Бере участь у ферментативних реакціях; його нестача призводить до хлорозу листя, утворення розеток із пагонів у фруктових деревах (дають багато дрібних плодів). Висока концентрація цинку токсична для лісових дерев. Багато його міститься у волоссі та нігтях, а також у промислових викидах.

Ціанистий калій — калієва сіль синильної кислоти. Безбарвні кристали, за фактурою та розмірами нагадують цукровий пісок. Водний розчин ціаніду калію для деяких людей має запах гіркої мигдалю, для деякого залишається без запаху. Передбачається, що ці розбіжності обумовлені генетично. Ціанід калію є потужним інгібітором. При потраплянні в організм він блокує клітинний фермент цитохром с-оксидази, в результаті чого клітини втрачають здатність засвоювати кисень з крові — й організм гине від внутрішньотканинної гіпоксії. Цікаво, що на деяких тварин ця отрута не діє або діє дуже слабо: наприклад, на їжаків звичайних.

Цунамі — гравітаційні хвилі дуже великої довжини, що виникають унаслідок підводного землетрусу (зсув вгору чи донизу великої ділянки дна), або внаслідок дії вулканів. Швидкість поширення — 50...100 км/год. Відстань між хвилями — 5...100 км. У глибину суходолу цунамі може поширюватися до 3 км.

Рани рубані 46
Реанімація 46
Режим 46
Рентген 46
Рентгенометр 46
Респіратор 46
Рівень забруднення 47
Річка 47
Розосередження 47
Ртуть 47

С

Санітарно-захисна зона 48
Свинець 48
Світлове випромінення 48
СДОР 48
Сейсмічний район 48
Селі 48
Сенсибілізація 48
Сертифікація 48
Синдром набутого
імунodefіциту (СНІД) 49
Синильна кислота 49
Система зв'язку 49
Система оповіщення 49
Сифіліс 49
Сі-Ар (CR) 49
Сі-Ес (CS) 50
Сірка 50
Смерч 50
Смог 50

Снігопади 50
Спека 50
Споруа захисна 50
Ставок 51
Стихийне лихо 51
Стійкість довкілля до
техногенного навантаження 51
Стронцій 51
Суховії 51
Сховище 51

Т

Телебачення 52
Теорія біфуркацій 52
Теорія катастроф 52
Теорія особливостей 52
Теплова електростанція
(ТЕС) 52
Термінальний стан 53
Тероризм 53
Терористичні акти 53
Тижневик 53
Токсикологія 53
Токсикологія екологічна 53
Токсикологія клінічна 53
Токсикологія профілактична 54
Токсин 54
Торнадо 53
Травматичний шок 54
Тринітротолуол 54
Трихомоноз 54

Трітонал 54

Туберкульоз (сухоти) 54

Тютюнокуріння 55

У

Укриття простішого типу 56

Укриття протирадіаційні 56

Ураган 56

Урбанізація 56

Ф

Фактори ураження вторинні 57

Фактори ураження первинні 57

Фосген 57

Х

Харчові інфекції 58

Харчові отруєння 58

Харчові токсикоінфекції 58

Хвиля нагінна 58

Хвороби інфекційні 58

Хвороби соціальні 58

Хімічна зброя 58

Хламідіоз 59

Хлор 59

Хлорацетофенон 59

Хлорціан 59

Ц

Цивільний захист 60

Циклон 60

Циклон тропічний 60

Цинк 60

Ціанистий калій 60

Цунамі 60

Ш

Шквал 61

Штам 61

Шумове забруднення 61

Щ

Щілина 62

Щілина відкрита 62

Я

Ядерна зброя 63

Ядерний паливний цикл 63

ЗМІСТ

А	3
Б	7
В	10
Г	13
Д	15
Е	19
Ж	21
З	22
І	28
К	30
Л	32
М	34
Н	35
О	38
П	40
Р	43
С	48
Т	52
У	56
Ф	57
Х	58
Ц	60
Ш	61
Щ	62
Я	63
ДОДАТКИ	64
Найбільші техногенні катастрофи	64
Потенційно небезпечні техногенні об'єкти в Україні	71
Катастрофи на морі	83

Найбільші авіакатастрофи	86
Найбільші аварії на залізницях	89
Найбільші катастрофи в метрополітені	91
Вибухи ракет-носіїв, загибель космонавтів у космічних кораблях.....	92
Найруйнівніші землетруси.....	93
Найпотужніші повені	94
Найнебезпечніші забруднення навколишнього середовища	96
Найпомітніші стихійні явища	99
 АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ТЕРМІНІВ	 100

Навчальне видання

БЕДРІЙ Ярослав Іванович

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНИ

Короткий словник-довідник

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Євген Тарнавський, Донара Пендзей*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Галини Кузів*
Технічний редактор *Оксана Чучук*

Підписано до друку 22.10.2013. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times ETD. Умовн. друк. арк. 6,51. Умовн. фарбо-відб. 6,51

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С.Бандери, 34а, м.Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-3350-3

9 789661 033503